

דימויי אניות על גבי מטבחות בעת
הצתיקה

ד"ר אדם דהיר

... דרך אוניה ביים....

מוטיב של ספינה עתיקה מופיע על המטבעות של 10 שקלים ישנים שנטבעו בשנים תשמ"ב-תשמ"ה (1982-85) ועל המטבעות של אגורה אחת שנטבעו בשנים תשמ"ה-תשנ"א (1985-91).
נסתכל על פרטי המבנה של הספינה וננסה לבחון אותם דרך מסע ימי והיסטורי מעניין.....

מבנה הספינות בימי קדם

פרטי המבנה הברורים של הספינה הם:

- (1) איל-נגיחה שהיה מתחת למים
- (2) מבנה החרטום עם סיומת מעוקלת
- (3) משוטי חתירה והיגוי
- (4) מבנה עילי שהיה אמור לשמש מחסה משמש וגשם לקברניט
- (5) אפלסטון – עיטור דמוי נוצת בת-יענה שהורכב על ירכתי הספינה

מבנה הספינות בימי קדם

השאלה הראשונה שנשאלת היא: מהו מקור מטבע זה?

... דרך אוניה בים על מטבעות ....

מקור המוטיב של הספינה נלקח ממטבעותיו של הורדוס ארכילאוס בנו של הורדוס (37 – 4 לפנה"ס) ששלט בחסות השלטון הרומאי על יהודה, שומרון ואדום. המטבע נטבע ככל הנראה בעקבות מסעו לרומא לחלות את פני הקיסר אוגוסטוס שישפר את מעמדו ואת זכויותיו בהתאם לצוואה השניה של הורדוס אביו.

צד הפנים (obverse): מראה את הספינה ומעליה הכיתוב EΘNAPX (אֶתְנַרְך) – "השליט" - תואר שניתן להורדוס ארכילאוס (4 לפנה"ס - 6 לספירה).

צד הגב (Reverse): צמד קרני שפע והכתובת ΗΡΩΔΟΥ (להורדוס)

... דרך אוניה בים על מטבעות ....

במטבע נוסף של הורדוס ארכילאוס ניתן להבחין בבירור בפרטי מבנה הספינה:

- (1) איל נגיחה שהיה מתחת למים לפני חרטום הספינה
- (2) מבנה החרטום שלפעמים מופיע עם סיומת מעוקלת
- (3) משוטי חתירה והיגוי
- (4) מבנה עילי שהיה אמור לשמש מחסה משמש וגשם לקברניט
- (5) אפלסטון – עיטור דמוי נוצת בת-יענה שהורכב על ירכתי הספינה (קינדר טוען שמדובר בחרטום הספינה)

... דרך אוניה בים על מטבעות ....

בהרצאה זו נדון רק בשני פרטים של מבנה הספינה

באיל הנגיחה שהיה מתחת למים
לפני חרטום הספינה

באפלטון – העיטור המיוחד שהיה
מורכב על ירכתי הספינה

המעצמות הימיות בימי קדם

לוחמה ימית הוותה בסיס חיוני להתפתחותן של מעצמות ימיות וערי מדינה בים התיכון וזאת כבר מהמאה ה-12 לפנה"ס ועוצמה צבאית ימית הוותה את המפתח לעלית וירידת מעצמות רבות בים התיכון

אתונה, במאה החמישית לפני הספירה, השיגה את עליונותה בזכות עוצמתה הימית.

קרתגו שלטה במשך 500 שנה (במאות 3-8 לפנה"ס) בזכות צי אניות הקרב שלה עד שהוכנעה, במאה ה-2 לפנה"ס, ע"י הצי הרומי.

העוצמה של ספינות המלחמה של המעצמות הימיות התבטאה במספר המשוטים (והלוחמים) שבה, אך גם במבנה איל-הנגיחה שהיה מתחת לחרטומה.

מהו איל הנגיחה ?

בתקופות הקדומות היה לכל galley (גליאה) – מפרשית-משוטים, ששמשה כספינת מלחמה, סחר וגם לצרכי פירטיות - איל נגיחה שהיה, כאמור, מצוי בחלקה השקוע של הספינה מתחת לחרטומה.

איל הנגיחה היה חלק אינטגרלי מהספינה ותפקידו היה להבקיע את דופן ספינת האויב אבל לא להיתקע בה כדי לא לטבוע עימה. המבנה שלו השתנה עם השנים:

(א) מראשית האלף הראשון מופיע על הספינות איל נגיחה עם קצה חד

(ב) במאה ה-6 לפנה"ס הופך האיל לכהה-קצה ובעל צורת ראש חיה

(ג) בסוף המאה ה-5 לפנה"ס מופיע לראשונה האיל התלת-חודי מברונזה

(ד) החל מראשית המאה ה-4 לפנה"ס לא מופיעים יותר הצורות החדות והכהות – רק התלת-חודי

(ה) החל מהמאה הראשונה לספירה הוא חזר להיות כהה קצה והמשיך לסמל ההגמוניה של אוניות המלחמה הרומיות ששלטו ללא-מצרים בים התיכון

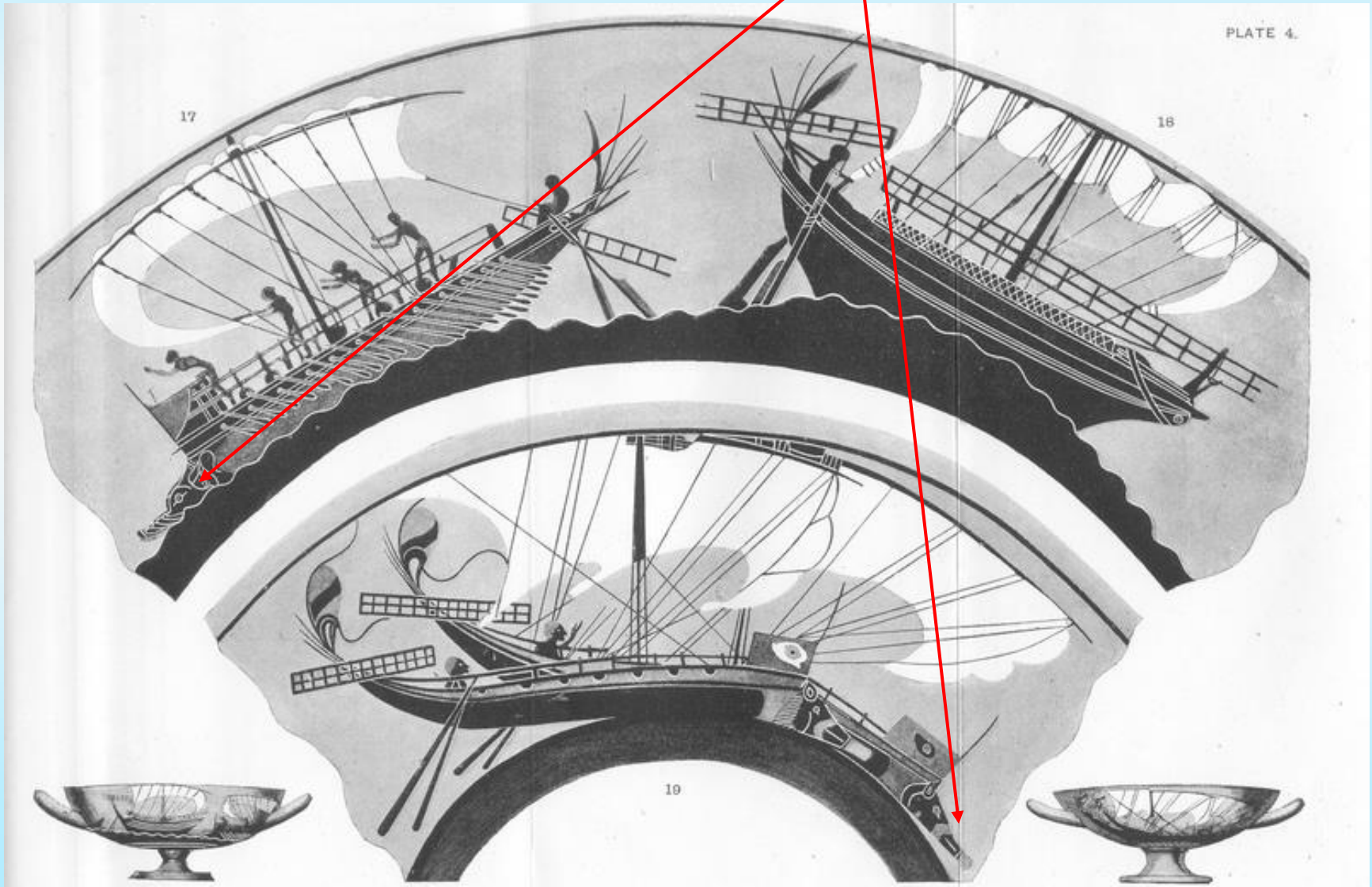
התפתחות צורת איל הנגיחה

איל נגיחה עם קצה חד מופיע לראשונה בתבליט קיר מארמון סנחריב (685-705 לפנה"ס) מנינוה על משוטית דו-טורית פיניקית עם לוחות הגנה מברונזה

התפתחות צורת איל הנגיחה

איל נגיחה עם קצה כהה בצורת ראש חיה (חזיר בר) מופיע על אניות מלחמה אתונאיות בציור על גביע (סביבות 500 לפנה"ס)

התפתחות צורת איל הנגיחה

מבנה של חרטום ספינה עם **איל נגיחה תלת-חודי** אנו מוצאים על טטרהדרומה (משנת 293-294 לפנה"ס) של דמטריוס I פוליוקרטס (283-302 לפנה"ס) ממקדוניה: מצד הגב אנו רואים את ניקי, אלת הנצחון, כשהיא ניצבת על בימת החרטום של מפרשית-משוטים, כשבימינה היא תוקעת בחצוצרה. החרטום כולל את בימת החרטום (מקום הנווט) ומתחתיו **איל הנגיחה התלת-חודי**. מצד הפנים אנו רואים את פוסידון כשעל שמאלו, המחזיקה בתלת-קלשון, כרוך ה-*Chlamys* (*χλαμυς*) (גלימת בד) והכתובת **ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ** – "דימיתריס המלך"

התפתחות צורת איל הנגיחה

דוגמא נוספת לחרטום ספינה עם **איל נגיחה תלת-חודי** אנו מוצאים על טטרהדרכמה (משנת 225-227 לפנה"ס) של אנטיגונוס III דוסון (221-229 לפנה"ס) ממקדוניה: מצד הגב אנו רואים את אפולו, כשהוא יושב על החרטום של ספינה ומחזיק קשת (אחד הסמלים - אטריבוטים שלו) **בימין. החרטום כולל את בימת החרטום (מקום הנווט) ומתחתיו שני כידונים ואיל הנגיחה התלת-חודי**. מצד הפנים אנו רואים את פוסידון כשערו אסוף באצות ים והכתובת **ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΝΤΙΓΟΝΟΥ** – "המלך אנטיגונוס"

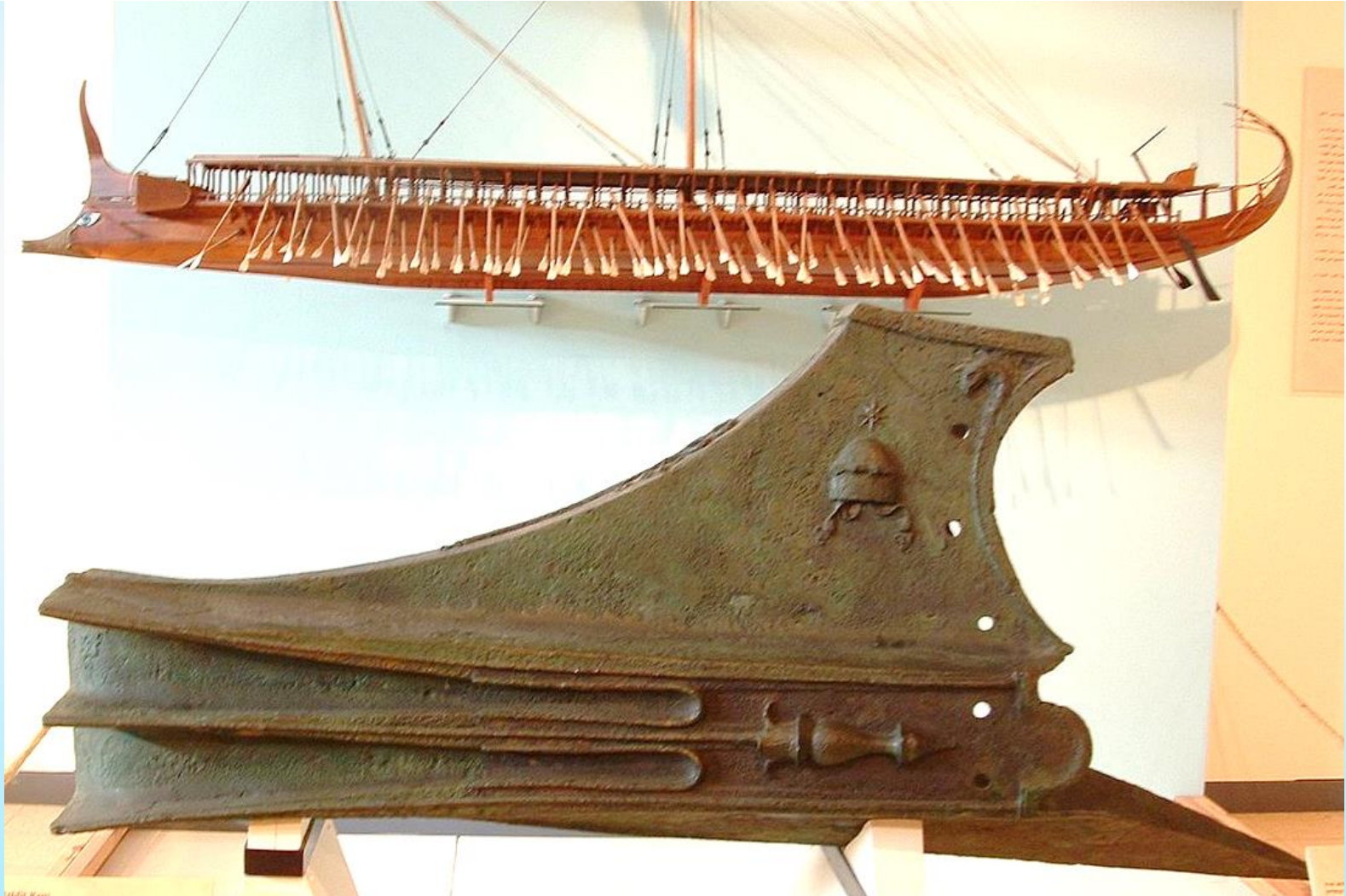
התפתחות צורת איל הנגיחה

דוגמא נוספת לחרטום ספינה עם **איל נגיחה תלת-חודי** אנו מוצאים על סטטר של העיר $\phi\alpha\sigma\eta\lambda\iota\zeta$ פאסליס שבמחוז ליקיה (130-167 לפנה"ס) שהייתה עיר מסחר חשובה לחופי דרום-מערב טורקיה: מצד הפנים אנו רואים את אפולו המעוטר בזר, ומצד הגב הכיתוב $\text{N}\Psi\text{M}\Phi\text{O}\Delta\text{O}\text{T}\text{O}\Sigma$ עם האלה אתנה העומדת על בימת החרטום מניפה ברק ביד ימין ואוחזת את מגן אגיס בשמאלה ונחש כרוך על הבימה לפניה. מתחת לבימה מעין כידון ואיל הנגיחה התלת-חודי

איל הנגיחה התלת-חודי מעתלית

איל נגיחה זה נתגלה בחוף עתלית בשנת 1980 וזמנו נקבע לפי הסמלים שעליו אשר מופיעים גם על מטבעות שהוטבעו בקפריסין בשנים 164-204 לפנה"ס. מכאן אפשר להסיק שהאיל יוצר כפי הנראה באחד מנמלי קפריסין ושימש באנייה בצי של תלמי החמישי אפיפנס או יורשו תלמי השישי פילומטר.

איל-הנגיחה התלת-חודי מעתלית

ארבעה סמלים יצוקים מופיעים על פני איל הנגיחה:

(1) תלת-הקלשון של פוסידון

(2) קסדה ועליה כוכב - סמלם של הדיוסקורים

(3) ראש נשר

(4) קדוקיאוס - מטה השליחים של הרמס המופיע על חלקו

העליון של איל הנגיחה.

הסמלים משמעותם כפולה: הם סמלי האלים המגנים על השיט

ועל יורדי-הים, והם גם סמלי השלטון.

איל-הנגיחה התלת-חודי על טרירמה משוחזרת

טרירמה (ביוונית $\kappa\epsilon\kappa\alpha\upsilon\omicron\upsilon\kappa\omicron\varsigma$ - טריארס ובעברית תלת-חֲתָרִית) הייתה ספינת מלחמה ים-תיכונית בעת העתיקה. ספינה זו, שהייתה ספינת המלחמה התקנית בציי הים התיכון במאות ה-5 וה-4 לפנה"ס, היא סוג של מפרשית-משוטים – ספינה מפרש המונעת בעזרת משוטים. המצאת התלת-חֲתָרִית מיוחסת לפיניקים, אך היא ידועה בעיקר ככלי השיט המלחמתי של ערי המדינה ביוון.

איל הנגיחה התלת-חודי על מטבעות

לפנינו דינר משנת 42-43 לפנה"ס. צד הפנים נושא את דיוקנו של המדינאי והגנרל גנאוס פומפיוס מגנוס עם דולפין ותלת-קלשון. פומפיוס מגנוס (הגדול) ברח מרומא עם בנו הבכור לאחר שיווליוס קיסר חצה את הרוביקון (49 לפנה"ס) ותפס את השלטון. צעיר בניו - סקסטוס פומפיוס - המשיך להלחם ביוליוס קיסר במיוחד לאחר שאביו ואחיו נרצחו ובנה לעצמו בסיס צבאי בסיציליה שנתמך בצי מקומי חזק. הדינר נטבע ע"י האדמירל קווינטוס נסידיוס שלחם עימו לציון שליטתו היבשתית והימית בסיציליה.

על צד הגב מופיעה משוטית-מפרשים המצוידת באיל נגיחה תלת-חודי, הנווט העומד על החרטום, מאחוריו - החותרים עם 12 משוטי חתירה ומעליהם - המגינים, ההגאי עם משוט היגוי משולש קצוות כשמעליו כוכב הדיסקורים ובירכתים - האפלסטון (ראה להלן)

איל הנגיחה התלת-חודי על מטבעות

המבנה העילי של בימת החרטום ושלושת ראשי החץ ומתחתיו – איל הנגיחה התלת-חודי – אנו מוצאים על סטרציה (משנת 131 בקירוב) של אדריאנוס (117-138 לספירה): מצד הגב אנו רואים (galley) משוטית עם שבעה חותרים בין הגלים, הנווט עומד על בימת החרטום (בצד שמאל) והקיסר יושב בירכתיים במחסה מעליו שני נסים קיסריים ולפניהם האפסלטון (ראה להלן) והכתובת *FELICITATIS/AVG/COS III PP*. מצד הפנים אנו רואים את אדריאנוס והכתובת *HADRIANVS-AVGVSTVS*

איל נגיחה רגיל על מטבעות

מבנה של חרטום שמתחתיו איל נגיחה רגיל אנו מוצאים על מטבע ברונזה של אדריאנוס (117-138 לספירה):
מצד הגב אנו רואים (galley) משוטית עם שמונה משוטים, מעל החרטום מופיע נס (בצד שמאל) והנווט יושב בירכתיים, במחסה, ומעליו האפסלטון (ראה להלן) והכתובת **COS III** (שפירושה Consul Tertium או קונסול בפעם השלישית)

מצד הפנים אנו רואים את דמותו של אדריאנוס והכתובת **HADRIANVS-AVGVSTVS**

נמשיך באפלטון Aphlaston

מהו האפלטון ?

האפלטון (באנגלית Apluster) הוא עיטור-מאפיין (attribute) עשוי עץ שנמצא על ירכתי הספינה. לפעמים הוא דמוי ראש ציפור מרובת מקורים מעוקלים הפונים לכוון החרטום ולפעמים הוא דמוי נוצות יענה.

ככל עיטור, המהווה מאפיין תכונה, האפלטון מסמל עוצמה וכאשר הוא מופיע על ירכתי ספינה (או כלי שייט) ופונה לכוון החרטום, הוא מסמל את העוצמה ימית הקשורה לספינה. בעצם האפלטון הוא ליבה ונפשה של הספינה.

המעניין הוא שלא תמיד האפלטון מופיע כמאפיין הקשור לכלי שייט אלא לפעמים גם עוצמה של אל או של אישיות אנושית ואז הוא מופיע בסיומו של מטה קצר או ארוך עם סיומת משולשת בעלת עיקולים.

ראשיתו של האפלטון

מקורו של האפלטון אינו ברור אבל צורה קדומה שלו הופיעה כבר על ספינותיהם של גויי הים.

הומרוס מזכיר סמל רב עוצמה זה ב"איליאדה" (750 לפנה"ס) בארבע השורות הראשונות של הספר ה-18: בשורות אלו (לפי תרגום של אהרון שבתאי) מתואר אכילס כשהוא מקבל את בשורת מות ידידו פטרוקלוס:

"ובשעה שהם כך נלחמו, דומים לאש יוקדת,
אנטילוכוס מהיר הרגלים בא לבשר לאכילס,
מצאו יושב לפני הספינות **רמות הקרניים**,
תוהה בליבו על הדבר שארע ונשלם כבר."

המעניין הוא שלפי התרגום של שאול טשרניחובסקי, אכילס עומד (ולא יושב) אבל מתרגומו של טשרניחובסקי קשה להבין כי מדובר באפלטון היות והוא מתכוון לחרטום והאפלטון היה בירכתיים:

"ככה נלחמו שם כאש מתלקחת איומה.
אך אנטילוכוס ממהר להגיד הבשורה לאכילס.
מצאו עומד אל-מול פני-הספינות, אל **רמות-החרטום**,
ליבו מהרהר ודואג, פן יקרה זה אשר כבר אירע."

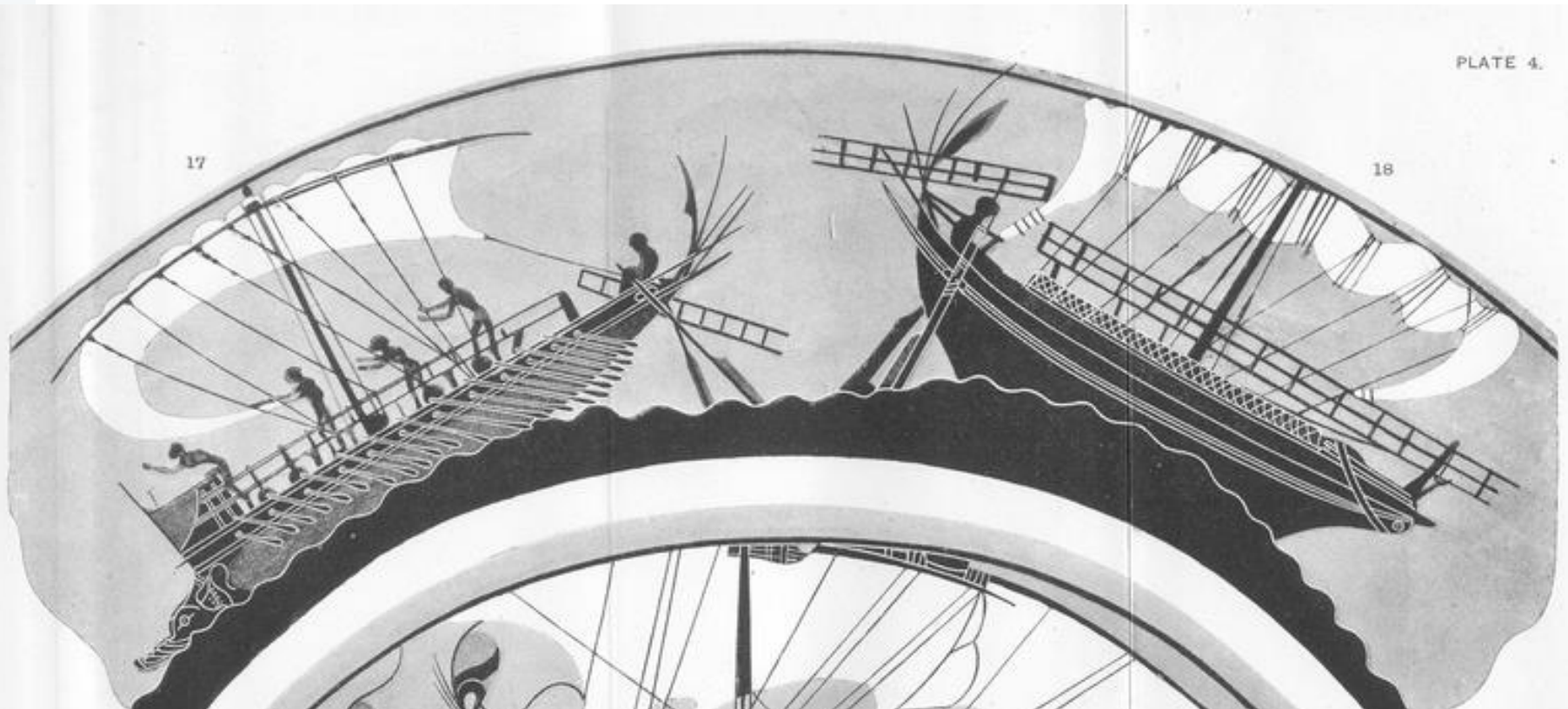
ראשיתו של האפלטון

למען המדקדקים שבקהל השולטים באיליאדה בשפת המקור.....
הספינות "רמות הקרנים" (השורה השלישית של ספר 18 של האיליאדה) מתוארות בשם התואר
εὐκράϊρος שצורתו המילונית היא εὐκράϊρος ובתעתיק לטיני orthokrairos.

שם תואר יוני זה מורכב משני יסודות:

orthos שפירושו 'ישר, גבוה' ו- kraira שפירושו 'קצה הראש, קרן'.

כלומר, האניות הן בעלות קרנים ישרות ו/או גבוהות

האפלטון בימינו.....

הומרוס והספינות "רמות הקרניים" המצוידות באיל נגיחה מופיעים על מטבע יווני של 50 דרכמה משנת 1998

האפלטון

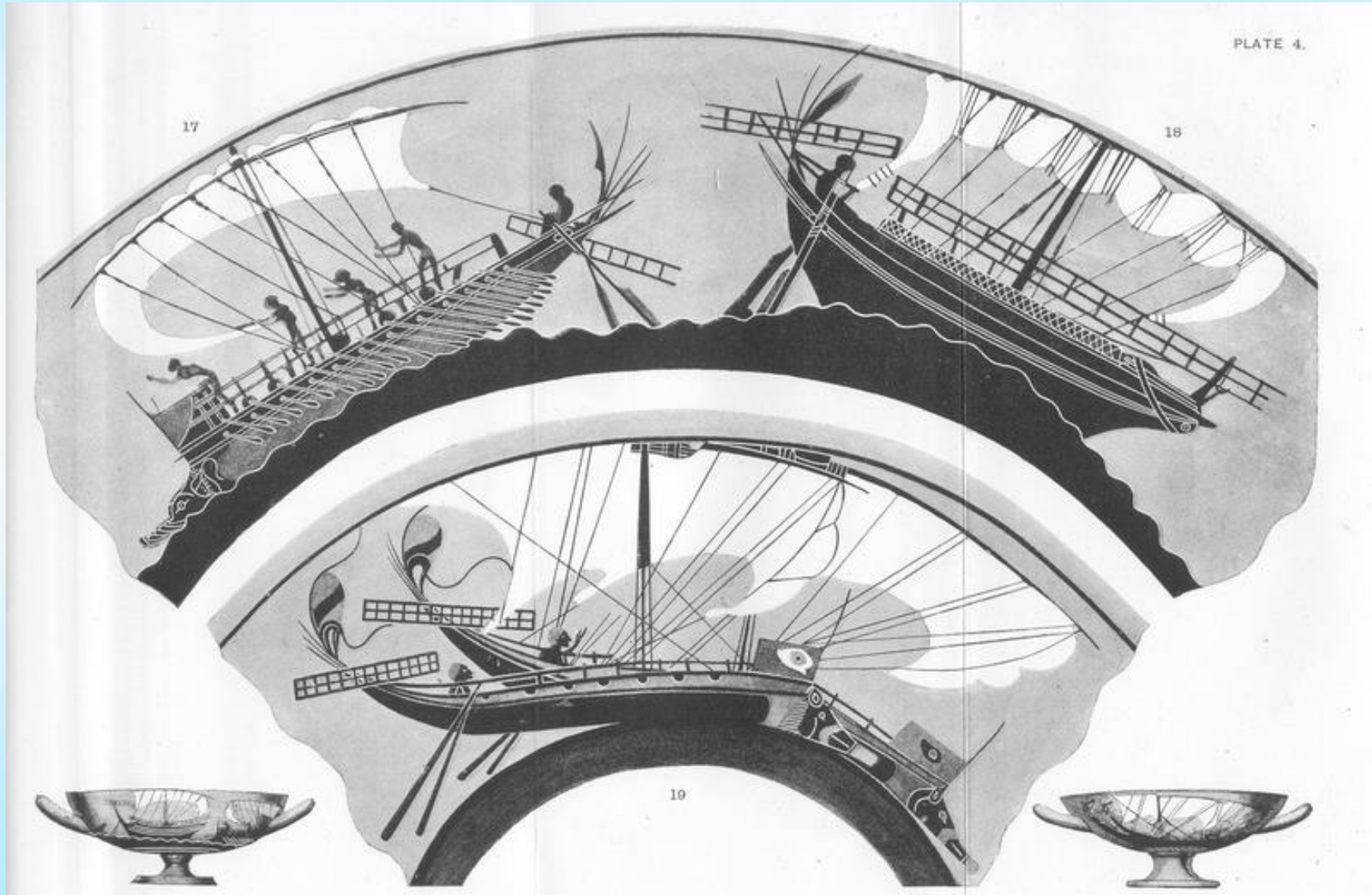
איל הנגיחה

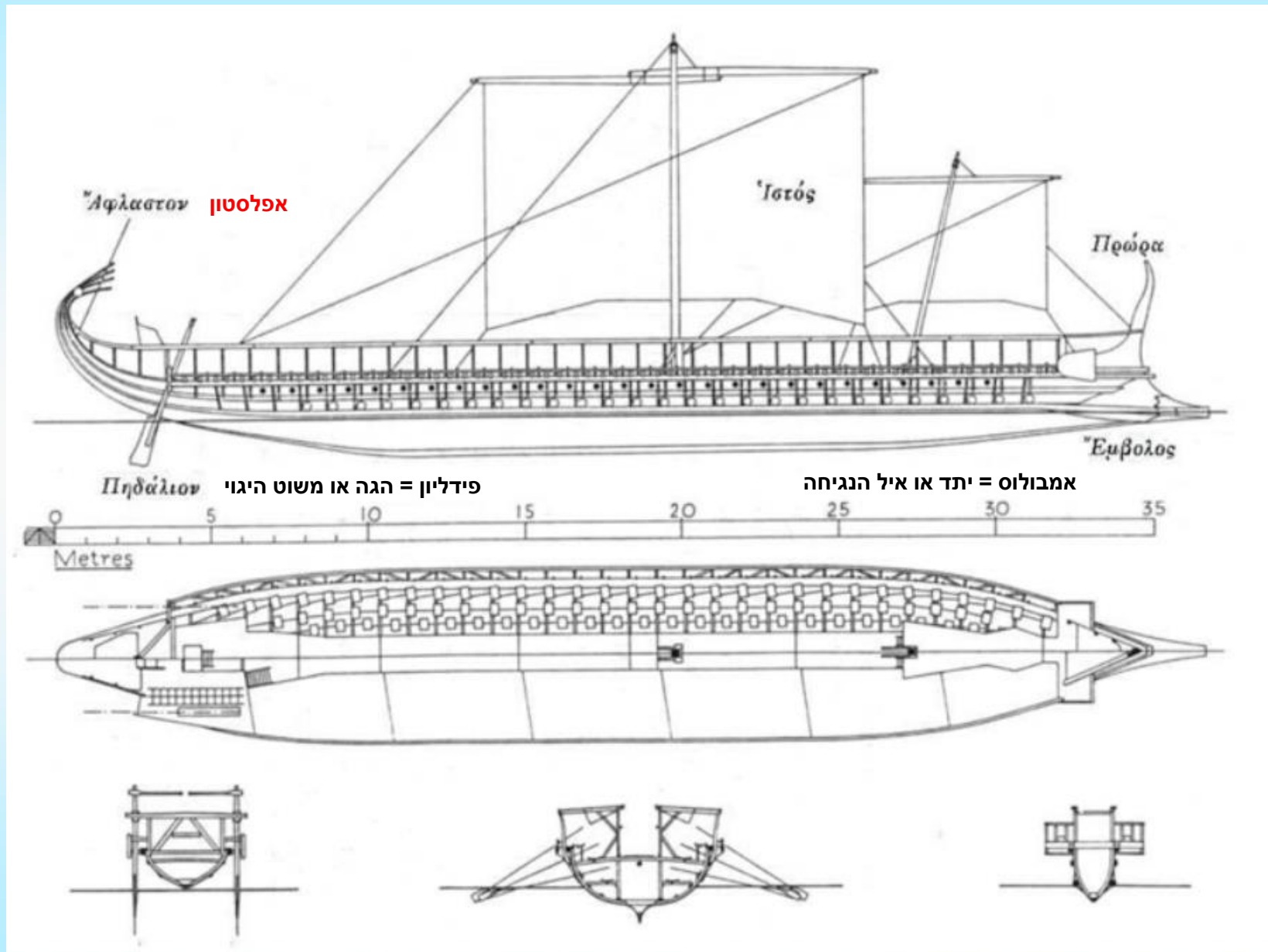

ראשיתו של האפלטון

את האפלטון הקדום אנו מוצאים כבר בציור על גביע יווני מאתונה מהמאה ה-5 לפנה"ס

האפלטון במבנה האוניה

האפלטון כסמל ימי

החשיבות של הצי הימי בפעולות ימיות-צבאיות התבטאה במטבעות. האפלטון הוא סמל ימי המבטא את חשיבות העוצמה הימית. האפלטון החל להופיע כחלק ממוטיב הספינה שעל מטבעות כבר במאה ה-5 לפנה"ס כפי שאנו רואים בהמיליטרון (Kainon) מליפיארי (425 לפנה"ס). בדרך-כלל הוצמד לאפלטון תורן עם דגל המורה להגאי את כוון הרוח. בכניסה לקרב היו מורידים את מפרשי הספינה ומותירים את האפלטון כמבנה היחידי הבולט על הסיפון. האפלטון הפך לסמל הכוח של הספינה ויוחסו לו כוחות מגיים לשמור ולהגן על הספינה.

האפלסטון (המשך)

ההשפעה של האפלסטון על הימאים היתה עמוקה מאד כי הם ראוהו כמקדש המנחה ומגן על הספינה. במטבעות מסוימיות האפלסטון מופיע כחלק ממבנה הירכתיים וכאן כבר מופיע האפלסטון בצורה מעוקלת כשהוא "רוכן" ומגונן על ההגאי כפי שאנו רואים במטבע של לוסיוס ורוס (162-163 לספירה). יש לשים לב כי הנווט אינו נמצא על בימת החרטום.

האפלטון (המשך)

בדינר זה של גאיוס פונטיוס (113-114 לפנה"ס) מרומא אנו רואים את איל הנגיחה התלת-חודי ואת האפלטון המגן על הספינה. גם כאן האפלטון מופיע כחלק ממבנה הירכתיים בצורה מעוקלת כשהוא "רוכן" ומגונן על ההגאי. בצידו השני של המטבע אנו רואים את האחים הדיסקאורים (המגינים על יורדי הים) בצורת ראש-יאנוס. הסמל של הדיסקאורים, הכוכב, מופיע למטה בצד ימין. גם כאן הנווט אינו בקדמת הספינה.

האפלטון (המשך)

במטבע של ספטימוס סוורוס (193-211 לספירה) האפלטון מופיע כחלק ממבנה הירכתיים ה"רוקן" ומגוון על ההגאי. יש לשים לב כי במטבע זה, הנווט עומד בחזית בימת החרטום.

לכידת האפלסטון בקרב ימי

בתקופות עתיקות, שלל מלחמה היה גאוה למנצח. אבל גאוה אדירה היתה כאשר המנצח היה מצליח לתפוס את האפלסטון של ספינת האויב. לפיכך, בלוחמה ימית, תמיד היה מתפתח קרב הגנה נואש בו לוחמי הספינה היו מקריבים את עצמם למניעת תפיסת האפלסטון של ספינתם.

פורמיו בנו של אסופיוס, היה אדמירל הצי אתונאי לפני ובמהלך חלק מהמלחמות הפלופונזיות בין ספרטה לאתונה. במהלך המלחמה, בשנת 428 לפנה"ס, הביא פורמיו למספר נצחונות ימיים מדהימים. ברשומות המלחמה אנו מוצאים כי תפס 18 אפלסטה (בלטינית - ריבוי של אפלסטון) בקרב יחיד ואלו הוצגו בתהלוכת ניצחון מפוארת באתונה בה הוצג שלל המלחמה ע"י הלוחמים שהשתתפו במלחמה. יש לציין כי האפלסטון מופיע על מטבעות עתיקים ולא דווקא בהקשר עם ספינות אלא גם עם עוצמה ימית של השליט או של עירו.

האפלטון בעולם העתיק - יוון

נפנה לעיר-אי מעניינת שלחופי הים התיכון: מדובר באי הזעיר (0.4 קמ"ר) והמבוצר מימי קדם - ארואד (ΑΡΑΔΙΩΝ – Arados) הנמצא לחופי סוריה ליד טרטוס.

האפלטון בעולם העתיק - יוון

האי היה מוקף חומה והנמל שלו פונה לחופי סוריה ומוגן מסערות. ארואד מוזכרת כבר בספר בראשית (פרק י'): (טו) וְכַנְעַן יָלַד אֶת־צִידֹן בְּכַרֹּו וְאֶת־חַת: (טז) וְאֶת־הַיְבוּסִי וְאֶת־הָאֲמֹרִי וְאֶת־הַגְּרָגְשִׁי: (יז) וְאֶת־הַחִי וְאֶת־הָעֵרְקִי וְאֶת־הַסִּינִי: (יח) וְאֶת־הָאֲרֹדִי וְאֶת־הַצְּמֹרִי וְאֶת־הַחֲמֹתִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי:

האפלטון בעולם העתיק - יוון

לפנינו טטרדרכמה מהאי ארואד (ΑΡΑΔΙΩΝ – Arados) שנטבעה בשנת 177 לשלטון היווני באי (82/83 לפנה"ס) – שנה בה ברפובליקת רומא שלט אנטוניוס באלוס. טיכי מופיעה מצד אחד של המטבע ומצדה השני אלת הנצחון (ניקי) המכונפת עם אפלטון בימינה

האפלטון בעולם העתיק - יוון

לפנינו טטרדרכמה נוספת מהאי ארואד. טטרדרכמה זו נטבעה בשנת 152 לשלטון היווני באי (107/108 לפנה"ס). גם כאן טיכי מופיעה מצד אחד של המטבע ומצדה השני אלת הנצחון (ניקי) המכונפת עם אפלטון בימינה. כאן איכות הטביעה גבוהה יותר.

האפלטון בעולם העתיק - קרתגו

חניבעל ברקה היה גנרל של קרתגו במהלך המלחמות הפוניות (תושבי קרתגו היו פיניקים או בלשון רומא פונים) בין קרתגו ורומא. להזכירכם:

המלחמה הפונית הראשונה 241-264 לפנה"ס.

המלחמה הפונית השנייה 201-218 לפנה"ס. במהלכה חצה חניבעל את האלפים, פלש לאיטליה, זכה לניצחון גדול בקרב קאנאי ולבסוף ניגף בקרב זמה בפני המצביא הרומי סקיפיו אפריקנוס
המלחמה הפונית השלישית 146-149 לפנה"ס ובסופה החריבו הרומאים את העיר קרתגו

במהלך המלחמה הפונית השניה כבש חניבעל ברקה את איזור קלבריה שדרום איטליה ובשנת 209 לפנה"ס הקים בעיר Tarentum (כיום העיר Taranto) מושבה שהתקיימה בשנים 212-209 לפנה"ס. במושבה זו טבע מטבע של מחצית השקל (לא לשכוח שהפניקים היו שכנים שלנו וגם להם היו שקלים...) בו אנו רואים את פאלאנטוס – מייסדה האגדי של העיר רכוב על דולפין ומגיש אפלטון מפואר למנצח

האפלטון בעולם העתיק - רומא

גאיוס קסיוס לונגינוס היה סנטור רומי אשר בשנת 44 לפנה"ס קשר עם ברוטוס לרצוח את יוליוס קיסר. לאחר הקשר ניהל מלחמה במזרח הים התיכון כדי לאסוף אמצעים כלכליים ותמיכה צבאית לצרכי התמודדות נגד מרק אנטוני ואוקטביוס, יורשי קיסר. כדי לממן את ההתמודדות הזו הוציא קסיוס בשנת 42 לפנה"ס מטבע זהב (aureus) להנצחת לכידתה של רודוס ותפיסת שלל של 8000 טלנט (talent) של זהב מאוצר העיר. נציין כי משקלו של טלנט אגאי היה כ- 37 ק"ג ובחלוקה אחרת אנו מוצאים כי היה שווה למשקלן של 3600 מטבעות של שקל. כאן האפלטון הוא בעל סיומת פרחונית בעלת צורה מרומזת לשושן הצחור – סמלה של רודוס. בסמיכות להוצאת מטבע זה (בשנת 42 לפנה"ס) הובסו קסיוס וברוטוס בקרבות פיליפי. קסיוס התאבד לאחר הקרב הראשון

האפלטון בעולם העתיק - רומא

הקיסר אוגוסטוס (27 לפנה"ס – 14 לספירה) הוציא בראשית שלטונו דרכמת כסף זו בה האפלטון שנראה משמאל לקיתרה מתקשר, ככל הנראה, לנצחון הימי שלו על מרק אנטוני וקליאופטרה בקרב אקטיום (31 לפנה"ס) הקרב שבו התבססה הקיסרות ברומא. המטבע הוצא בשנים 20-27 לפנה"ס בליגת הערים בלידיה (בדרום אנטוליה) בעיר Masicytes.

האפלטון בעולם העתיק - רומא

לפנינו של דינר הקיסר קרקלה (188-217). המטבע הוא משנת 202 לספירה ובו רואים מצד הפנים את הקיסר (שנקרא Antoninus) עם טוגה ומצד האחור משוטית מפרשים עם אפלטון מפואר בחלקה האחורי ושלט קיסרי על החרטום. יש לציין כי קרקלה עלה לשלטון בשנת 198 (כן, כשהיה בן 10)

האפלטון בעולם העתיק - רומא

האפלטון מופיע גם על מטבעות רומיות של ערי חוף בים התיכון: לפנינו מטבע של אשקלון מימי אספסיאנוס (78-79 לספירה): על צד הפנים: ACKAΛΩ והשילוב של האלה אשתורת (אלת הפריון) עם טיכי (אלת העיר) כשהיא עומדת על סיפונה של ספינת מלחמה בעלת חרטום עילי מעוקל.

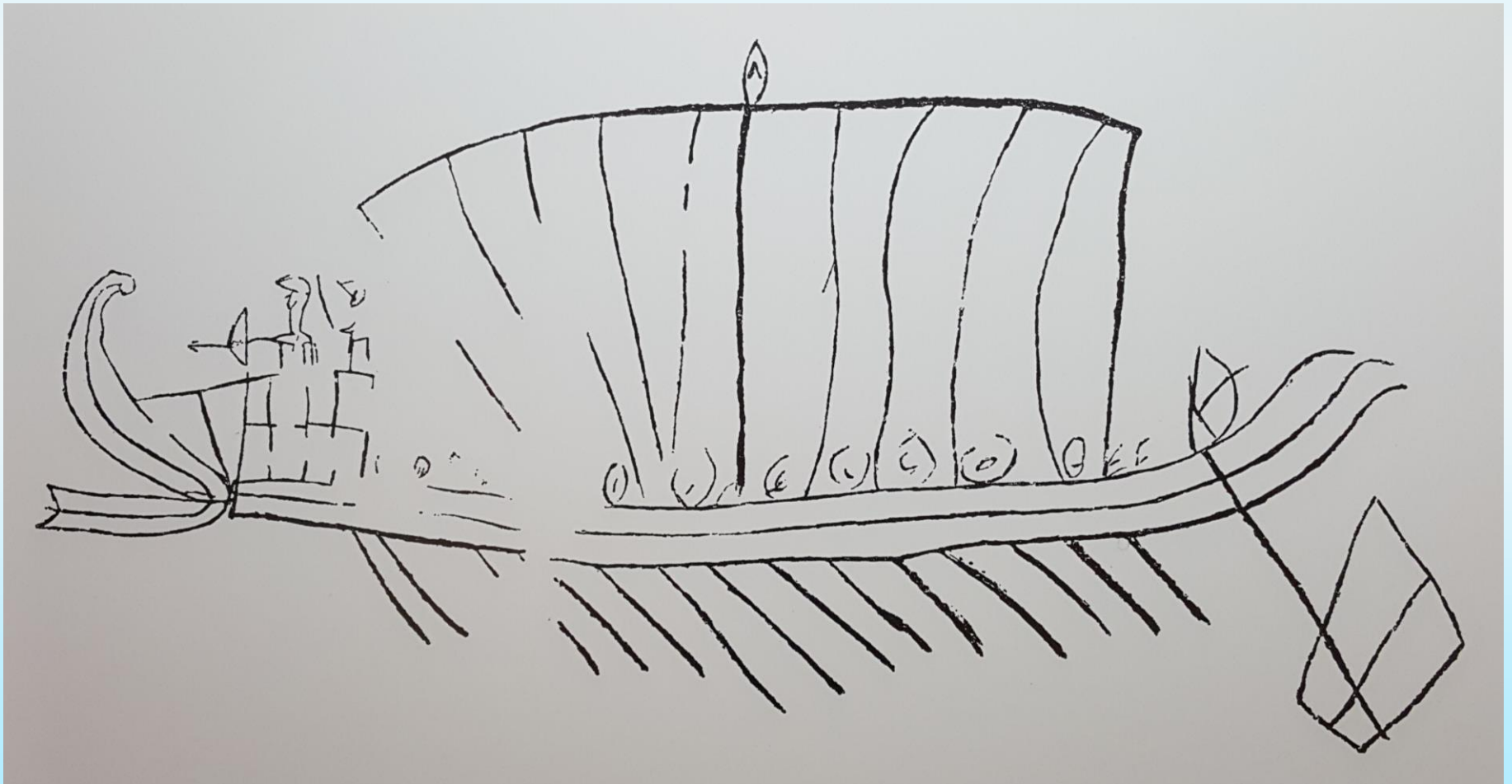
האפלטון המסוגנן נמצא בשמאלה של עשתורת ובימינה – שרביט השלטון. מצד שמאל לדמותה ניצב מזבח קטורת גבוה ומימינה - יונה שהיא אחד הסמלים של האלה עשתורת

איל הנגיחה והאפלטון בעולם העתיק – יהודה

באיור הקדום ביותר של ספינה שנתגלה בארץ מופיעים איל הנגיחה והאפלטון. מדובר בציור פחם של אוניה חשמונאית מהמאה ה-1 לפנה"ס אשר התגלה בקבר יאסון בירושלים. בציור זה אנו רואים Galley (משוטית-מפרשים) כאשר מעל לחותרים מצויים המגינים הדרושים למצב קרב - דבר המעיד על ספינת מלחמה. בקדמת הספינה על בימה מגודרת – לוחמים המצוידים בקשתות וחיצים. מתחת לחרטום מופיע איל-הנגיחה התלת-חודי ובירכתיים משוט ההיגוי והאפלטון.

האפלטון בעולם העתיק – יהודה

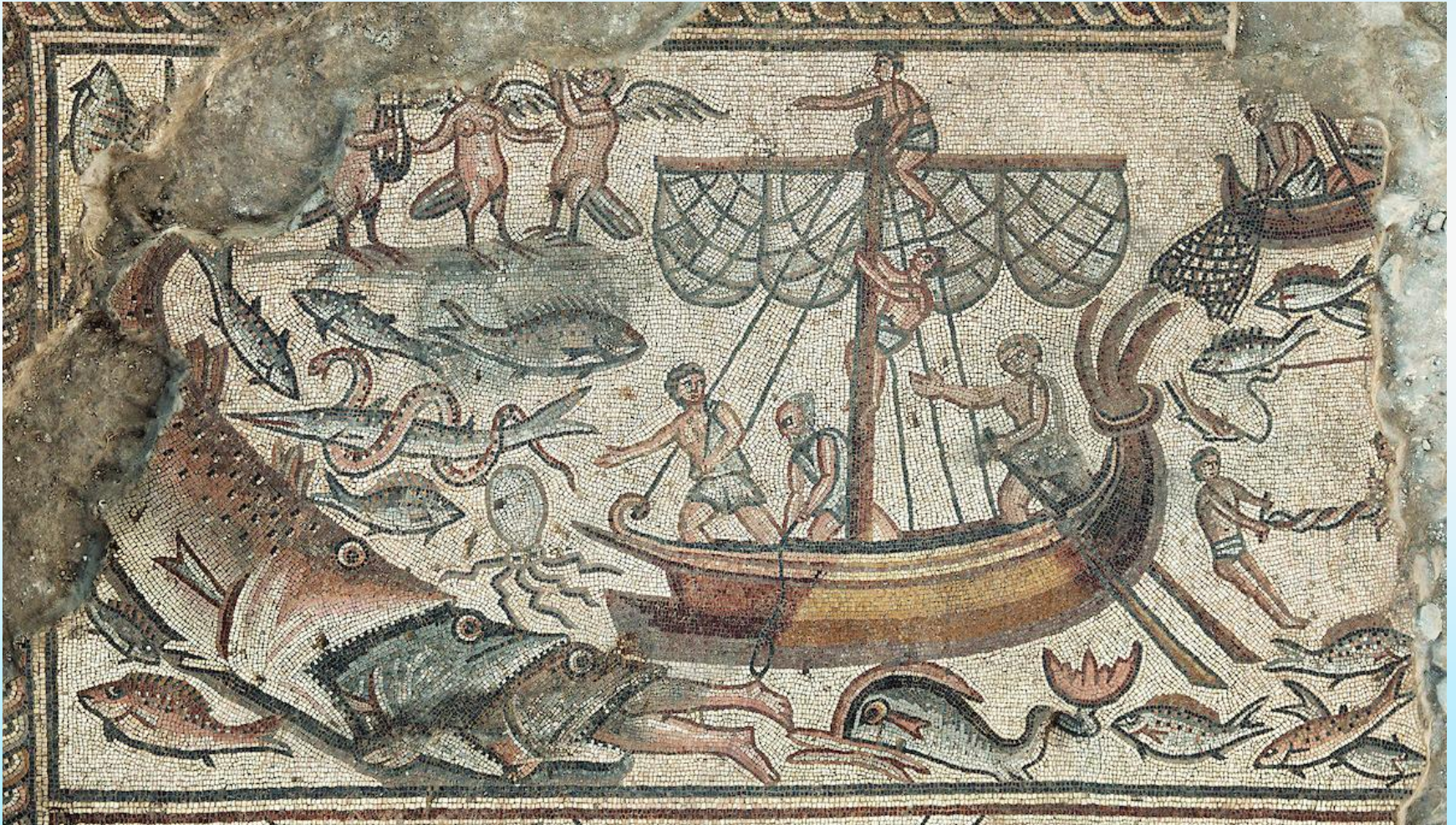
אחרי רציחתו של יוליוס קיסר (44 לפנה"ס) הפרובינציות הרומאיות במזרח נפלו לידיו של גאיוס קסיוס לונגינוס ששלט בהם שלטון עריצות, תוך שהוא מטיל מיסים כבדים על האוכלוסייה. גם יהודה נדרשה לשלם את חלקה וישובים שפיגרו בתשלום תושביהם נמכרו לעבדות. הורדוס שיתף פעולה עם השליט החדש ביעילות עד שקסיוס הבטיח להקים אותו למלך יהודה אחרי הבסת הטריאומוירט השני.

אולי הורדוס הושפע מהמטבע של קסיוס (שהובס והתאבד לאחר קרב פיליפי הראשון - **42 לפנה"ס**) וטבע מטבע באותו סיגנון. לפנינו מטבע מהשנה השלישית לשלטונו של הורדוס (**38 לפנה"ס**): מצד הפנים הכתובת ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΗΡΩΔΟΥ ΛΓ עם אפלטון כזה של המטבע של גאיוס קסיוס ומאחור - כף תמרים עם סרט.

איל הנגיחה והאפלטון בעולם העתיק - ישראל

בפסיפס של יונה שבבית הכנסת (מהמאה ה-5) שבחרבת חוקוק מופיעה ספינת מפרשים שמלחיה מנסים להציל את יונה. לספינה איל-נגיחה כהה-קצה (המאה החמישית) וכן מבנה אפלטון המתואר לפרטיו ובהירות רבה. יש לשים לב כי העיקול בחרטום משמש כאן לקשירת חבל הייצוב של התורן.

לסיכום, מטבע ישראלי אחד ומסע ים-תיכוני שעשוי לעניין לא רק אספני מטבעות.....

מקורות:

- (1) ג'ודי מגנס, שועה קיסילביץ, מתיו גריי, דניס מיזי, קרן בריט ורענן בוסתן, "סיפורי המקרא ברצפת הפסיפס של בית הכנסת בחוקוק: דו"ח ביניים לעונות 2011-2017", קדמוניות, כתב-עת לעתיקות ארץ ישראל וארצות המקרא, חוברת 156, תשע"ט
- (2) ד"ר פיליפ ווקוסבוביץ: "איל הנגיחה מעתלית" – דברי הסבר לתערוכת הקבע במוזיאון הימי הלאומי בחיפה
- 3) Timothy M. Ryan: "The Aphlaston: The Heart and Soul of an Ancient Warship"

"דרכך אוניה בלבה יט"

ההרצאה שלי הסתיימה כאן,

אבל המטבעות ממשיכים לספר לנו היסטוריה של עמים ושל ימים

תודה